

ADDENDUM TO

הקדמה למסכת נדרים

משה שווערד

1. חדושי הריטב"א מסכת נדרים דף יג עמוד ב

חולין שאוכל לך כבשר חזיר כע"ז כעורות לבובין וכו'. פי' שאומר מה שאוכל משלך יהא אסור עלי כאחד מכל אלו שהן דברים האסורין לא אמר כלום ואפילו משום ידות לא מיחייב מפני שתלה איסורו בדבר האסור איסור גברא והתורה אמרה [במדבר ל'] כי ידור נדר עד שידור בדבר הנדור שהוא איסור חפצא ואף על גב דכי אמר דבר זה עלי אסור לחוד מיחייב משום ידות התם משום דאמרין מסתמא דאסור קקרבן קאמר אבל השתא דפירש כחזיר הפסיד דבורו הראשון וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבלה אין גופן אסור איסור חפצא אלא כי האדם אסור לאכלן וא"כ קונם דהוי איסור חפצא היכי שייך לומר שיהא אסור כנבילה שהרי נבלה אין איסור בגופה יותר מהיתר דעלמא והוי כאומר ככר זה אסור כבשר חולין שלא אמר כלום ומטעם זה אומר מורי גר"ן דדוקא נדרים הוא דלא חיילי כי מתפיס להו בדברים האסורים אבל שבועות שהתפיסם ותלה איסורם באיסור חפצא הויא לה שבועה שאם אמר שבועה שלא אוכל ככר זה קקרבן שבועה הוי אף על גב דשבועה איסור גברא וקרבן איסור חפצא מכל מקום הוא אינו מדבר בגוף הככר ואינו משוה אותו לקרבן דהא לא קאמר אלא שלא יאכלנו כמו שאינו אוכל הקרבן מאיזה טעם שאינו אוכל הקרבן ודבר ברור הוא זה ואף על גב דכתיב [שם] או השבע שבועה לא דרשינן ליה עד שישבע בדבר המושבע כדרשינן מכי ידור נדר עד שידור בדבר הנדור דהתם איכא טעמא והכא ליכא טעמא וקרא דהשבע שבועה הא דרשינן ליה בספרי ללמד שהשבועה חלה על דבר שאין בו ממש ובירושלמי דרשינן ליה לרבות שהידות כשבועות וכי תימא כיון דאיכא האי הפרשה בין נדרים לשבועות אמאי לא מני לה בדברים שיש בין נדרים לשבועות ולימא חומר בנדרים שאינן נתפסין בדבר האסור משא"כ בשבועות שנתפסין בין בדבר האסור בין בדבר הנדור איכא למימר משום דנדרים זימנין דמיתלו בדבר האסור כגון שאמר ככר זה עלי אסור שלא אוכלנו כנבלה דהשתא לא מדמי איסור ככר לנבלה אלא שהככר אסר עליו קקרבן שלא יאכלנו כמו שאינו אוכל נבלה אבל יהא מותר לו בהנאה דהשתא דמי לשבועה שתולה אכילה זו באכילה זו. רבינו גר"ן:

2. ריטב"א על שבועות דף כב/ב

או דלמא דעתיה אכזית. פירש רש"י ז"ל ואין כאן שבועה, ונראה מדברי רבינו ז"ל ל דנזירות חיוב גברא הוא, דאי איסור חפצא הוא הא קיי"ל שהשבועה חלה על הנדר ונדר על שבועה לקיים. דהאי איסור חפצא והאי איסור גברא, וכן הוא בירושלמי, וכדברירנא במסכת נדרים על משנת יש נדר בתוך נדר (ע"י בחידושים ע"ש הריטב"א בסוף פ"ק דנדרים), וכן עיקר, דהא נזיר לא אסר עליה מידי אלא שקבל עליו נזירות ורחמנא אסריה ביוצא מן הגפן ובטומאת מתים כשם שאסר לישראל חזיר ונבילה ואסר לכהנים טומאה:

3. ספר ברכת אברהם [ב:]

נדרים דמתסר חפלא עליה וכו'. הנה כהחגונים ערמו
למלא נדר איסור חפלא לפי מש"כ הריטב"א (רפ"ג)
דחזיר ונבילה הם איסורי גברא, הרי דגס צלופן שהאיסור
מחמת החפץ ניימ מקרי איסור גברא, א"כ צמה שאני נדרים
דלכוו איסור חפלא. וצחדושי הגרשש"ק ז"ל האריך צום צמ"י
א'. ונראה צפשיעות דדעת הריטב"א היא דליכא שום חלות
בחפלא של מאכא"ס, אלא דכי היכי דאדם מלווה שלא לעשות
מלאכה צצצת כן הוא מלווה שלא לאכול נבילה וחזיר, ח"ל
שם דחזיר ונבילה אין גופן אסור איסור חפלא אלא כי האדם
אסור לאכלן, וא"כ קונם דהוי איסור חפלא היכי שייך לומר
שיהא אסור כנבילה שהרי נבלה אין איסור צגופס יותר מהיתר
דעלמא, וכוו כאומר ככר זה יהא אסור כבשר חולין וכו'. ו
הרי דמשמע מדבריו דליכא שום חלות איסור על החפץ. ולפ"ז
פשוט דצנדרים חל צחפץ עלמו חלות איסור.

4. ספר נחלת משה

והנה הטעם שא"א להתפיש בדבר האסור כתב הריטב"א בקידושין נד. נושם דנדרים כו' איסור חפלא ודברים האסורים כו' איסור גזרא ולא שייך למיתלי איסור חפלא באיסור גזרא ע"ש. והנה בידות נדרים סי' ר"ד ס"ק א' כתב עוד טעם דבשלמא בדבר הנדור כשם שיכול לעשות מצהמת חולין הקדש כמו כן יכול לעשות מפכר חולין דהווי קודש כקרצן אבל לעשות כמו איסור זה אין בידו דא"א לשחוטא שתיטשא נבילה והאיך אפשר להתפישו בדבר האסור וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהל' נדרים ה"ז האומר פירות אלו עלי קרצן וכו'

5. סוכת דוד [ב. אות כא]

(כא) ועיין ריטב"א רפ"ב שכתב וז"ל מפני שתלה איסורו בדבר האסור איסור גברא והתורה אמרה כי ידור נדר עד שידור בדבר הנדור שהוא איסור חפצא וכו' וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבילה אין גופו אסור אי"ח אלא כי האדם אסור לאוכלו וא"כ קונם דהוי אי"ח היכי שייך לומר שיהא אסור כנבילה שהרי נבילה אין איסור בגופה יותר מהיתר דעלמא (היינו דהווי אי"ג) והוי כאומר ככר זה אסור בבשר חולין שלא אמר כלום עכ"ל
וכן כתב בקידושין נ"ד וטעמא דמילתא דנדרים אי"ח ודברים האסורין אי"ג ולא שייך למתלי אי"ח באי"ג עכ"ל, (והנה להרשב"א דגם כל איסורי תורה נחשב אי"ח א"א לפרש כריטב"א והם יפרשו כמו הרמב"ם והר"ן הנ"ל מפני שא"א לעשותו נבילה) ועיין קה"י י"ב, שהקשה

על טעם זה דא"כ יהני מתפיש בבכור דהוי אי"ח, וע"כ דגזיה"כ הוא דבעינן דבר הנדור דוקא ואין הטעם משום דדבר האסור הוי אי"ג ולכן א"א להתפישו בנדר משום דנדר הוי אי"ח, וכשמתפיש חפץ זה כוה הלא החפץ הראשון הוי היתרא, דרק על הגברא מונח האיסור, והוי כמתפיש בבשר חולין ע"כ, והנה יקשה ג"כ לטעם זה דא"כ למה צריכין קרא דידור נדר עד שידור בדבר הנדור ולא בדבר האסור, הלא לפי הריטב"א סברא היא זו דודאי לא בעינן קרא שאם ידור בבשר חולין דלא אמר כלום והלא הריטב"א מדמה זה לבשר חולין, גם מנין לבו דנדרים הוי אי"ח ושבועה הוי אי"ג.

6. סוכת דוד

יא) והנה הר"ן כתב קאי עלי' בלא יחל דברו והאי לאו אי"ג הוא ככל ל"ת שבתורה וכו', ולכאורה משמע מלשונו דכל ל"ת שבתורה הוא אי"ג כגון נבילה וטריפה וחלב וכדומה, וזהו שיטת הריטב"א רפ"ב, ולפי"ן יהיו נדרים חלין על נבילה וכמו דחלין על שבועות משום דמוסיף ב"י אי"ח, אבל יש לפרש נמי דכונת הר"ן ככל ל"ת שבתורה היינו הל"ת דהו אי"ג וכמו יוהכ"פ ושבת דהו כולהו אי"ג ולא מיירי בנבילה וטריפה וכדומה, די"ל דהו הו"א אי"ח וכדעת הרשב"א לפי פירוש הרעק"א בהגהות רעק"א יו"ד רט"ו דמשה דעת הר"ן

כרשב"א דעל נבילות וטריפות דהו אי"ח לא חייל נדר.

ועיין לעיל י"ב (אות ח') שהבאנו דעת הרשב"א בתשובות תרט"ו דאין קוגמות חלין על האיסורין, ומפרש הרעק"א ביו"ד רט"ו, דהרשב"א ס"ל דכל איסורי תורה הו"א אי"ח ולכן לא חלין אי"ח על אי"ח דאין אחע"א, ומצדד שם דזהו ג"כ דעת הר"ן, ורק דעל שבועה חלין נדרים דהוי אי"ג ואתי אי"ח דנדרים וחלין עלי', ולדבריו צריכין לפרש דברי הר"ן כפשט הב', אבל האב"מ בתשובה י"ב, ביאר דברי הרשב"א משום דהרשב"א סובר דלא הוי זה איסור מוסיף משום דמתוסף אי"ח, דסו"ס כבר ה"י אסור זה על הגברא ואי"כ הוספה בעצם האיסור ע"י דנעשה זה נמי אי"ח, (ועיין לח"מ הל' מאכלות אסורות פ"ט הל"ו, גבי איסור דבשר וחלב) שכתב דאיסור הנאה לא חשיב איסור מוסיף משום שאינו אלא איסורא בעלמא ואין לוקין עלי' ע"כ, א"כ ה"נ כאן האי"ח אינו מוסיף חיוב מלקות, וכאן הוא יותר מזה דאינו מוסיף אפילו איסור על הגברא רק על התפצא).

והנפ"מ בין שני הפשטים יהי' אם הרשב"א יודה שחל איסור נדר על דבר שהוא רק אי"ג כגון יוהכ"פ, דלהרעק"א יחול, ולהאב"מ לא יחול, ולהאב"מ אין חילוק בין הרשב"א להר"ן, דלרשב"א תמיד לא חל הנדר דאי"ו מוסיף, ולהר"ן תמיד יחול הנדר גם על נבילה, משום דהו"א אי"ג, ולהאב"מ נפרש כפשט הראשון בהר"ן דכל ל"ת הו"א אי"ג.

7. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תרטו:

ואפילו הכי נראה לי [דהכי קאמר] נדרים חלים [על האיסורין כאלו, והכא] היינו טעמא דאף על גב דאמר שבועה שלא אוכל ככר זה לא אסר הככר עליו אלא נפשיה הוא דאסר על הככר. ולגבי שבועה אחרת הוא דהויא ליה כנבלה דכיון דאסר נפשיה מיניה תו לא חייל על נפשיה איסור אחר על ככר זה. **אבל נדר חל דהא מוסיף בנדרו, דעד השתא לא אסר הככר עליה והשתא אסרו עליה והילכך חייל.** אבל נדר אחר נדר ואי נמי שבועה אחר נדר לא חייל. דהא משעה ראשונה הוה ליה גופו של ככר עליה כנבילה ואין איסור חל על איסור, כן נראה לי פירוש הירושלמי:

דף י"ג ע"ב

א] ואלו מותרין וכי כבשר חזיר כעבודת כוכבים כעורות לבובין כגבילות וטריפות וכי – טעמא דכולהו דאין מתפיסין בהן משום שבעינן שיתפיס בדבר הנדור ולא בדבר האסור כמבואר בגמ' [ר"ן].

הראשונים כתבו לבאר הטעם שלא מהני התפסה בדבר האסור.

א. הר"ן [להלן יד. ד"ה אמר קרא] מבאר הטעם שאין מתפיסין בדבר האסור, משום שאינו יכול לומר כבר זה אסור כמו חזיר, כי חזיר אסריה רחמנא וכבר זה לא אסריה רחמנא, ורק כשתולה בדבר הנדור שייך לומר שזה יהיה אסור כמו זה כיון שהדבר שתולים בו נאסר ע"י נדר. וכן נראה מהרמב"ם [נדרים א-ת] שכתב שלא מהני התפסה באיסור משום שא"א לעשות דבר שאינו בשר חזיר כבשר חזיר.

ב. הר"ן [שבועות כ:ז] כתב הטעם דא"א להתפיס בדבר האסור משום דהתפסה הוי בגדר המשכה, ולא שייך המשכה אלא מדבר קדוש ולא מדבר האסור.

הקובץ שמועות [שבו' אות ו] מבאר למה הוצרך הר"ן לשני הטעמים.

צ"ב אם הוי בגדר המשכה, איך אפשר להתפיס כשאין הקרבן לפניו כגון המתפיס בקרבנות שהוזכרו בתורה [שהביא הר"ן להלן יד: מהירושלמי שהוי התפסה].

ג. הריטב"א כתב דאיסורי תורה הם איסורים

על הגברא ולא איסור בחפצא, ונדר הוי איסור בחפצא, וכאשר מתפיס בדבר האיסור הוי כמתפיס בהיתר.

עצם החידוש של הריטב"א שאיסורי תורה הם איסורי גברא, כ"כ הריטב"א בקידו' [נד.] ושבועות [כ:ז], וכן דעת הג"י [להלן טו. ד"ה חומר, הובא בקה"י סימן טו].

רע"א [בגליון השו"ע יו"ד סימן רטו] הביא תשובת רשב"א [סימן תרטו] שהולק וסובר שאיסורי תורה הוי איסור חפצא [חוץ מאיסור שבועה].

האבני נור [או"ח סימן לו-ג] מקשה [על הריטב"א] דיפלא לומר על נבילה ושקצים ורמשים שאינם איסור חפצא. ומתיר דאיסור גברא נאמר על מעשה אשר פוגם במעלת האדם, כמו שקצים ורמשים שלפי מעלה ישראל אינם ראויים להם, וזה נקרא איסור גברא, אבל הנהגה מהקדש האיסור מחמת מעלת החפץ ולכן מיקרי איסור חפצא.

[הגרש"ש [סימן א ד"ה שוב] מבאר דמאכלות אסורות או איסורי הנאה מטרת האיסור עבור האדם שלא יתגאל בדברים המטמטמים את הגוף והנפש, ואמרה תורה לרחק האדם מן החפצא ולכן נקראו איסור גברא, משא"כ דברים המקודשים שמטרת האיסור שלא תתחלל הקדושה, אמרה תורה לרחק החפץ מן האדם, וזה הוי איסור חפצא.

בש"י ר' שמואל [אות קלג] מקשה מלשון הריטב"א שכתב שהנבילה כבשר היתר, ולפי הסבר הגרש"ש ודאי שהחפצא אסור אלא שסיבת האיסור בגלל הגברא.

בש"י ר' שמואל ובש"י ר' דוד [אות א] ובקה"י